

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційне дослідження **Любові Петрівни Федоренко**
**«Психологічні особливості професійного самовизначення випускників
сільських шкіл»,**

подане на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Проблемі професійного самовизначення особистості як полідетермінованого явища і процесу на сьогодні присвячено достатньо велику кількість ґрунтовних наукових праць як теоретичного, так і практичного значення. Водночас, для педагогічної та вікової психології ця проблематика завжди буде важливою та актуальною, оскільки має соціально значущий практичний інтерес.

Актуальність обраної дисертанткою теми «Психологічні особливості професійного самовизначення випускників сільських шкіл» зумовлена не тільки необхідністю поглибленого теоретичного осмислення сутності та змісту професійного самовизначення як фундаменту професійного становлення особистості, а й важливістю його ґрунтовного вивчення в контексті демографічної специфіки.

Дійсно, маємо погодитись із тим, що демографічний чинник процесу професійного самовизначення особистості на сьогодні остаточно не вивчений, у той час як сучасний стан розбудови Української держави засвідчує крайню необхідність спрямування курсу освітнього простору на формування особистості з активною соціальною позицією.

Той факт, що обрана для дослідження тема не тільки заповнює деякі пустоти наукової реальності, а й віддзеркалює значущі потреби сучасного суспільства, – свідчить про потужну наукову інтуїцію дисертантки.

Вагомість дисертаційного дослідження підтверджено його виконанням відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії факультету психології НПУ імені М.П. Драгоманова за напрямком «Теорія та технологія навчання і виховання в системі освіти».

Аналіз концептуального фундаменту дисертаційної роботи дає підстави зробити висновок про те, що автор добре володіє методологічним апаратом сучасної психології, виважено і змістовно оперує базовими дослідницькими категоріями.

Так, розв'язуючи поставлену в роботі проблему, дисертантка науково обґрунтовано формулює об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, в основу якого було покладено припущення про те, що професійне самовизначення випускників сільських шкіл має свою структурну специфіку, а активізація цього процесу можлива засобами спеціально організованого психологічного супроводу із залученням усіх учасників освітнього середовища.

Структура роботи відповідає меті дослідження та поставленим у ньому завданням, аналіз її розділів дозволяє виділити основні наукові результати, отримані авторкою у ході дослідження, які характеризують теоретичне та практичне значення виконаної роботи.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади вивчення професійного самовизначення випускників загальноосвітніх шкіл» автором детально проаналізовано широкий діапазон наявних у психології наукових напрямів і підходів до розв'язання проблеми професійного самовизначення особистості.

Заслуговує на схвалення той факт, що в роботі змістовно розкрито психологічну сутність професійного самовизначення старшокласників, розглянуто провідні концепції утвердження цього феномена як вікового новоутворення раннього юнацького віку, визначено його структуру та специфіку, презентовано концептуальну модель професійного самовизначення випускників загальноосвітніх шкіл.

На підставі опрацювання теоретичного матеріалу та аналізу професійного самовизначення старшокласників як психолого-педагогічної проблеми, дисертанткою виокремлено структурні компоненти, критерії (показники) та рівні сформованості цього процесу у випускників сільських шкіл, які на сьогодні залишилися поза увагою психологів-науковців.

У своєму дослідженні дисертантка дотримується позиції, що професійне самовизначення є центральним новоутворенням старшого шкільного віку, яке виступає мотиваційним центром випускників загально-освітніх закладів, визначаючи професійний вибір і напрям подальшого професійного становлення особистості.

Важливим результатом теоретичної частини роботи, який викликає справжній науковий інтерес, є запропонована Л.П.Федоренко структурна модель професійного самовизначення старшокласників, відповідно до якої професійне самовизначення випускника загально-освітньої школи розглядається як складно організована система взаємопов'язаних між собою компонентів, а саме: когнітивного, емоційно-ціннісного та орієнтовно-поведінкового. За переконанням автора, саме специфічні особливості розвитку цих компонентів є тими внутрішніми психологічними чинниками професійного самовизначення особистості, що зумовлюють успішність цього процесу у ранньому юнацькому віці.

У другому розділі «Емпіричне дослідження психологічних особливостей професійного самовизначення випускників сільських шкіл» дисертанткою обґрунтовано та апробовано психодіагностичний інструментарій з вивчення особливостей розвитку структурних складових професійного самовизначення старшокласників, за допомогою якого здійснено співставлення та порівняльний аналіз отриманих результатів у випускників міських та сільських шкіл. Це дало змогу автору з'ясувати специфіку професійного самовизначення у старшокласників сільських шкіл, а також визначити його рівні та показники.

На основі аналізу теоретико-емпіричного матеріалу, в якості критеріїв сформованості структурних компонентів професійного самовизначення випускників сільських шкіл, дисертанткою було визначено: повнота уявлень про себе та про світ професій – як критерій розвитку когнітивного компоненту професійного самовизначення; ціннісне ставлення до вибору майбутньої професії – як критерій розвитку емоційно-ціннісного компоненту; проектування власного професійного майбутнього – як критерій розвитку орієнтовно-поведінкового компоненту професійного самовизначення.

На наш погляд, визначення цих критеріїв є доцільним та концептуально обґрунтованим і, безумовно, має наукову і практичну цінність, оскільки дозволяє оцінювати рівень сформованості кожного з трьох компонентів професійного самовизначення старших школярів та здійснювати моніторинг успішності цього процесу.

На ґрунті узагальнення наукових позицій дослідників проблеми професійного самовизначення та інтерпретації отриманих у власному емпіричному дослідженні фактичних даних, автор роботи аргументувала тезу про те, що професійне самовизначення випускників сільських шкіл являє собою процес відрефлексування власних здібностей у відповідності з вимогами майбутньої професії, її вибір в залежності від ціннісного ставлення до неї та утвердження власного «Я» засобом реалізації в перспективі своїх професійних планів (підрозділ 2.5, с.163, с.231).

У третьому розділі – «Психологічний супровід підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл», виходячи з аналізу та інтерпретації встановлених у ході констатувального експерименту тенденцій, автор презентувала модель психологічного супроводу старшокласників сільської місцевості з метою підвищення ефективності вибору ними майбутньої професії (підрозділ 3.1, с.177).

Безумовна практична цінність розробленої моделі психологічного супроводу визначається тим, що вона спрямована на підвищення ефективності професійного самовизначення випускників сільських шкіл та передбачає залучення всіх суб'єктів освітньої взаємодії: старшокласників, батьків, психолога і вчителів.

Завдяки пристосованості запропонованої системи психологічного супроводу (тренінгова програма, рекомендації) до об'єктивації в умовах освітнього середовища, вона може успішно впроваджуватись безпосередньо у навчально-виховний процес сучасних ліцеїв, гімназій та загально-освітніх шкіл, а також використовуватись психологами-практиками та працівниками психологічних служб в організації профорієнтаційно-консультаційної роботи.

Ще раз наголошуючи на практичній значущості роботи, слід сказати, що наведені в дисертації матеріали (діагностичний інструментарій, психолого-педагогічні рекомендації для батьків, методичні рекомендації – для психологів і вчителів) будуть корисні у шкільній практиці при реалізації психологічного супроводу особистісного розвитку учнів старшого шкільного віку.

Висновки, які зроблені до кожного з розділів та роботи в цілому, чітко сформульовані, лаконічні та переконливі. Вони синтезують усі основні результати проведеного дослідження, засвідчують досягнення мети через послідовне виконання усіх поставлених завдань.

Маємо констатувати, що дисертаційне дослідження насичене широким масивом наукової інформації, а його результати мають важливе теоретичне і практичне значення для розв'язання як науково-пізнавальних, так і соціально-практичних завдань у галузі освіти, психологічної служби, профорієнтації тощо.

Однак, за загальної високої позитивної оцінки дисертації, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання, врахування яких додало б роботі більшої глибини та чіткості.

1. Текст дисертації подекуди переобтяжений складносурядними та складнопідрядними реченнями, що ускладнює сприйняття сформульованих автором тез, положень і визначень, тому для кращого розуміння роботи доцільно було б використання «перевантажених» речень по можливості мінімізувати.

2. Посилаючись на результати констатування психологічних особливостей професійного самовизначення випускників сільських шкіл, автор трактує професійне самовизначення старшокласників (відповідно до поданої у підрозділі 1.3 моделі, с.62) як складноорганізовану систему взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного та орієнтовно-поведінкового, інтеграція яких, на думку автора, сприяє становленню суб'єктного ставлення юнаків до вибору професії, їх подальшій професіоналізації та професійній ідентифікації. І хоча Любов Петрівна детально аналізує наявні концепції структурної організації професійного самовизначення особистості, на наш погляд, бажано було б повніше відобразити власні концептуальні міркування автора щодо визначених нею складових досліджуваного феномену, які склали основу розробленої моделі.

3. На початок формувального експерименту на математично-статистичному рівні не продемонстровано еквівалентність експериментальної та контрольної груп, у зв'язку із чим, не зрозуміло, як відбувалася процедура розподілу та співвіднесення досліджуваних експериментальної та контрольної груп, зокрема, за визначеними у констатувальному експерименті рівнями професійного самовизначення.

4. Для оцінювання ефективності апробованої програми психологічного супроводу автор аналізує інтеркореляційні зв'язки між значимими в контексті активізації професійного самовизначення показниками його розвитку. Разом із тим, бажано було б (наприклад, за допомогою t-критерія Стюдента) підтвердити позитивну динаміку рівня сформованості компонентів професійного самовизначення випускників сільських шкіл статистично значимими відмінностями результатів експериментальної та контрольної груп, отриманими за підсумками формувального дослідження.

5. Результати емпіричного дослідження можна було б суттєво збагатити, здійснивши порівняльний аналіз рівня розвитку структурних компонентів професійного самовизначення старшокласників сільських та міських шкіл у залежності від профільного спрямування, за яким навчаються досліджувані учні, або, за наявності, з урахуванням профільної специфіки освітніх закладів, які становили експериментальну базу дослідження.

Втім, зроблені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи, не знижують наукового і практичного внеску Любові Петрівни у розробку актуальної для сучасної психології проблеми, а радше є настановами для продовження дослідницького пошуку у напрямку поглибленого вивчення психологічних аспектів професійного самовизначення особистості.

На підставі проведеного аналізу роботи можна стверджувати, що дисертація Л.П.Федоренко є цілісним, завершеним, ґрунтовним і перспективним дослідженням, що має наукову новизну, вагоме теоретичне і практичне значення для подальших наукових розвідок у вивченні професійного становлення особистості, містить результати, важливі як для науковців, так і для практиків.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечено методологічним обґрунтуванням його ключових положень, використанням адекватних меті і завданням дослідження методів, репрезентативністю вибірки, відповідністю діагностичного інструментарію критеріям валідності і надійності, наявністю математичних методів обробки емпіричних даних, апробацією основних результатів дослідження на наукових та науково-практичних заходах.

Матеріал дисертаційного дослідження добре структурований, теоретичні та емпіричні результати детально проаналізовані. Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України. Зміст автореферату цілком ідентичний з основними положеннями дисертації. Опубліковані автором наукові праці повністю відбивають основні положення і результати дисертації.

З огляду на вище викладене, вважаємо, що дисертаційне дослідження «Психологічні особливості професійного самовизначення випускників сільських шкіл» є вагомим внеском у розроблення проблематики професійного становлення особистості, як за змістом, так і за оформленням, відповідає всім вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор Федоренко Любов Петрівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент –
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Інституту підготовки кадрів
державної служби зайнятості України

Вчений секретар

Підпис _____
Начальник відділу кадрів _____
Є. М. Калюжна
О. М. Ковбаско